

van het stadsbestuur en leidde in 1858 tot Roses 'Coolpolderplan'. Daarin werden niet alleen maatregelen voorgesteld ter verbetering van de toestand in de polderstad (onder meer door het aanleggen van nieuwe straten in de polders Cool en Rubroek), maar ook van delen van de binnenstad. Tevens bevatte het een schets voor een grootscheepse stadsuitbreiding in de richting van Delfshaven⁹¹). Het 'Waterproject' en het 'Coolpolderplan' laten tot op de dag van vandaag hun sporen na in het stedelijk landschap van Rotterdam (afb. 78).

NOTEN

*) Deze bijdrage vormt een bewerking van mijn doctoraalscriptie: F.H.J. Altenburg, *Eene allezints menschelijken zaak. Het Rotterdamse 'Waterproject' 1841-1854* (doctoraalscriptie kunstgeschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen 1990). Mijn hartelijke dank gaat uit naar Jan van den Noort voor zijn adviezen en praktische hulp bij het tot stand komen van deze bewerking.

1) Deze problematiek wordt onder meer aangegeven in: H.A. van IJsselsteyn, 'Historisch overzicht van de Plannen tot verbetering van de waterverversching en rioleering van de Polder- en Binnenstad en van de daarmee in verband staande Plannen tot Uitbreiding der Gemeente aan den Rechter Maasoever, in de laatste 50 jaren (Bijlage tot het rapport van den Directeur der Gemeentewerken, dd. 28 Junij 1887)', in: *Verzameling der gedrukte stukken behoorende bij de Handelingen van den Gemeenteraad van Rotterdam 1888* 119- 134, aldaar 119-120, in: Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam (GAR), Bibliotheek (Bibl.); [H.A.] van IJsselsteyn, [verslag van een lezing over de verbeteringen van de waterstaatkundige toestand van Rotterdam], in: 'Notulen der vergadering van den 12 april 1892', *Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs. Algemeen verslag van de werkzaamheden en notulen der vergaderingen 1891-1892* 142-163, aldaar 142-143; L.J.C.J. van Ravesteyn, *Rotterdam in de negentiende eeuw. De ontwikkeling der stad* (Rotterdam 1924) 10-19; C.A.A. de Graaf, 'Rose's waterproject', *Rotterdams Jaarboekje* VI 2 (1954) 177-208, aldaar 178-181 (hij putte in hoofdzaak uit Van IJsselsteyns 'Historisch overzicht'); J. Nieuwenhuis, *Mensen maken een stad. 1855-1955. Uit de geschiedenis van de dienst van Gemeentewerken te Rotterdam* [Rotterdam 1955] 30, 32-33; J. van den Noort, *Pion of pionier. Rotterdam - Gemeentelijke bedrijvigheid in de negentiende eeuw* (Rotterdam 1990) 21-22, 24.

2) Altenburg, op. cit, 9-10.

3) Ibidem 11-12.

4) Van IJsselsteyn, 'Notulen' 143.